

**PROBLEM KAJIWANE PARAGA UTAMA SAJRONE NOVEL NALIKA REMBULAN PANGLONG
ANGGITANE TIWIEK SA
TINGINGAN PSIKOLOGI SASTRA**

Yohan Prandana

Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa) Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya
Jojest_crept@yahoo.com

Prof. Dr. Darni, M.Hum

Dosen Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa) Fakultas Bahasa dan Seni Universitas Negeri Surabaya

Abstrak

Manungsa nduweni kapribadhen kang ora padha antarane siji lan sijine. Kanthi kapribadhen kang ora padha kasebut ana saperangan wong kang nggawe karya sastra ngenani psikologise manungsa. Salah sawijine karya sastra kasebut yaiku novel *Nalika Rembulan Panglong*.

Novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek S.A nuduhake kakuwatan perangan problem kajiwan kang dialami dening paraga utama. Prastawa mbaka prastawa dumadi lan nuwuhake problem utawa konflik saengga mujudake babagan kang dhominan sajrone panliten kasebut.

Andharan ing panliten iki ngandharake ngenani struktur kapribadhen, problem, lan *mekanisme pertahanan ego*. Panliten iki nggunakake tingingan psikologi sastra mligine nggunakake teori struktur kapribadhen Sigmund Freud.

Prekara kang dadi underane panliten, yaiku (1) kepriye struktur kapribadhen paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA?; (2) kepriye *problem* kang dialami dening paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA?; lan (3) kepriye *mekanisme pertahanan ego* paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA. Adhedhasar underane panliten ing ndhuwur, panliten iki nduweni ancas kanggo: (1) ngerteni struktur kapribadhen paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA; (2) ngerteni problem kang dialami dening paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA; lan (3) ngerteni *mekanisme pertahanan ego* paraga Warno Kemplu ing novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA. Panliten iki kaajab bisa aweh paedah marang pihak-pihak ing antarane: (1) tumrap Sastra Jawa Modern yaiku kaajab bisa nambah sumbangsih panliten minangka wujud saka kritik sastra ing kasusastran Jawa Modern, mligine nitingi problem kajiwane paraga sajrone karya sastra supaya panliti bisa mbombong atine pangripta supaya bisa luwih krenteg anggone ngripta karya sastra awujud novel lan karya sastra liyane; (2) tumrap pamaos, bisa menehi pangerten lan nambah wawasan marang pamaos ngenani piguna tingingan psikologi sastra kanggo ngonceki karya sastra. Panliten iki uga kaajab bisa menehi tuntunan marang pamaos kanggo mangerteni isi saka carita sajrone karya sastra; (3) tumrap piwulangan sastra, Paedahe panliten iki tumrap piwulangan sastra ing SMA/SMP utawa sederajat yaiku kaajab bisa dadi bahan kanggo piwulangan ngenani apresiasi karya sastra, mligine ngenani konflik batin utawa *problem* kajiwan kang ana sajrone novel. Paedahe panliten kang kapindho yaiku tumrap piwulangan sastra ing Perguruan Tinggi, kaajab bisa paring pambiyantu tumrap mahasiswa nalika nyinaoni sastra, mligine yaiku ngenani kajian psikologi sastra.

PURWAKA

Lelandhesane Panliten

Karya sastra mujudake gegambaran uripe manungsa, kaya ta rasa pangrasane manungsa kang dadi punjering olah pikire manungsa kuwi, kalebu rasa bungah, rasa susah, rasa kuciwa, lan liya-liyane. Aristoteles (sajrone Ratna, 2012:1) ngandharake minangka proses kreatif pangarang lan ana gayutane marang kanyatan, ngripta samubarang kang anyar. Prastawa-prastawa kang dumadi ing masyarakat uga bisa diudhal sajrone karya sastra. Reriptan sastra ing jagad Sastra Jawa kaperang dadi patang periode, yaiku kasusastran Jawa Kuna, kasusastran Jawa Madya, kasusastran Jawa Anyar, lan kasusastran Jawa Modern. Miturut Hutomo (1975:8) kasusastran Jawa Modern kawiwitan nalika jaman pujangga yaiku Raden ngabehi

Ronggowarsito. Sasuwene iki sastra Jawa modern wis ngasilake reriptan-reriptan kang kagolong apik. Pangripta nglebokake sakabehe imajinasine lan apa wae kang dirasakake sajrone tulisan kang awujud guritan, cerpen, cerbung, novel, lan sapanunggalane.

Novel mujudake reriptan sastra Jawa Modern kang arupa fiksi, novel meh padha karo cerbung, yaiku minangka karya kang totalitas nduweni bageyan-bageyan, unsur-unsur kang ginayut siji lan sijine kanggo mbangun sawijining crita (Nurgiyantoro, 2000: 22). Unsur-unsur pembangune novel uga padha karo cerbung, yaiku unsur intrinsik lan ekstrinsik. Unsur intrinsik sajrone novel yaiku unsur-unsur kang mbangun crita. Dene unsur ekstrinsik yaiku unsur-unsur kang ana ing

sanjabane karya sastra kang nduweni daya pangaribawa tumrap totalitas kanggo mbangun crita. Loro-lorone unsur mau digayutake dening pangripta saengga mujudake karya sastra kang endah.

Novel kang dadi objek panliten iki nduweni irah-irahan "*Nalika Rembulan Panglong*" (sabanjure ditulis *NRP*) anggitane Tiwiek SA kang terbit arupa buku ing sasi Maret taun 2014. Tiwiek SA luwih karan tinimbang asma jangepe yaiku Tiwiek Suwignyo Adi. Panjenengane minangka pangripta kang produktif, Pangripta kang dadi kepala SD kuwi miyos nalika 8 Juni 1948 ing kutha Tulungagung. Wiwit ngarang ing taun 1972, arupa cerbung, cerkak, cerita remaja, crita bocah, crita rakyat, lan sawetara artikel pendidikan sumebar ing kalawarti basa Jawa, ing antarane : *Panjeban Semangat, Jaya Baya, Mekar Sari, Djaka Lodang, Pustaka Candra, Parikesit, Panakawan, Damarjati, Jawa Anyar lan Jemparing*. Karyane kang wis terbit dadi buku yaiku : *Carang-Carang Garing* (novel basa Jawa, 2009), *Trubus Kang Mranggas* (kumpulan cerkak, 2010), *Tragedhi Kraton Pawon* (crita rakyat basa Jawa, 2010), *Suminar* (novel basa Jawa, 2012), *Piweling Puranti* (novel basa Jawa, 2013), *Guwa Banger* (novel basa Jawa, 2013), *Nalika Rembulan panglong* (novel basa Jawa, 2014), *Prasetyaning Ati* (kumpulan cerkak, 2014), *Paskab Pasopati, Sumber Beji, Kedai Bisu, Keberanian Tak Terduga, Retno Si Cabe Rawit lan Rahasia Pulau Angrek* (novel anak-anak basa Indonesia, terbit adhedhasar Inpres). Dideleng saka reriptane kang akeh, iki mujudake bukti dene Tiwiek SA kuwi pengarang kang produktif.

Novel kanthi irah-irahan *Nalika Rembulan Panglong* iki, nduweni sesambungan kang dhominan antarane paraga utama karo prakara kang disandhang. Prakara kuwi kang nyebabake jiwane paraga utama owah. Mula saka kuwi, novel *Nalika Rembulan Panglong* didadekake objek panliten iki. Paraga utama sajrone novel *Nalika Rebulan Panglong* iki mung siji yaiku Warno Kemplu. Dheweke digambarake minangka wong kang nduweni watak kang ora lumrahe kaya paraga utama ing novel utawa cerbung liyane kang nduweni watak kang apik, bisa ndadekake pamaos seneng marang sipate, nanging ora kanggo paraga utama sajrone novel *Nalika Rembulan Panglong* iki. Paraga utama kasebut jiwane owah saengga nduweni problem kajiwan utawa konflik psikologis.

Ing panliten iki panulis nggunakake tindingan psikologi sastra. Tindingan psikologi sastra kang nganut teori psikoanalisis Sigmund Freud iki diajab bisa mudharake wewadi psikologis paraga Warno Kemplu. Anane panulis nлити novel *NRP* nganggo teori psikologi sastra awit novel iki akeh ngrembug bab sipate paraga utama kang kurang trep karo tata trapsila. Dene bab sosial, bab katresnan, budaya, lsp mung sethithik kang dirembug. Kang dhominan ing novel iki mung kepriye sipat alane paraga Warno Kemplu yaiku ngrampog lan ngrudapeksa kurbane, prakara kuwi mau ana gayute karo struktur kapribadhen, problem kajiwan, lan *mekanisme pertahanan ego*.

Panliten iki winates ing babagan psikologine paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.

Ora nganti ngrembug kahanane pangriptane nalika nulis karyane. Panliten iki njupuk irah-irahan *Problem Kajiwane Paraga Utama Sajrone Novel "Nalika Rembulan Panglong"* Anggitane Tiwiek SA amarga bab kang paling dhominan saka panliten iki yaiku konflik psikologis kang ana sajrone batin paraga.

Underane Panliten

Adhedhasar lelandhesane panliten ing dhuwur, banjur underane panliten saka panliten iki yaiku:

- 1) Kepriye struktur kapribadhe paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA?
- 2) Kepriye problem kang dialami dening paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA?
- 3) Kepriye *mekanisme pertahanan ego* paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA?

Tujuwane Panliten

Tujuwan kang arep digayuh saka panliten iki, yaiku panulis kapengin weneh andharan ngenani:

- 1) Ngandharake struktur kapribadhe paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.
- 2) Ngandharake problem kang dialami dening paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.
- 3) Ngandharake *mekanisme pertahanan ego* paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.

Paedahe Panliten

Paedahe panliten ngenani problem kajiwane paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA iki yaiku :

- 1) Tumrap Sastra Jawa Modern,

Paedahe panliten iki tumrap Sastra Jawa Modern yaiku kaajab bisa nambah sumbangsih panliten minangka wujud saka kritik sastra ing kasusastran Jawa Modern, mligine nintingi problem kajiwane paraga sajrone karya sastra supaya panliti bisa mbombong atine pangripta supaya bisa luwih krenteg anggane ngripta karya sastra awujud novel lan karya sastra liyane.

- 2) Tumrap Pamaos

Paedahe panliten iki tumrap pamaos yaiku kaajab bisa menahi pangerten lan nambah wawasan marang pamaos ngenani piguna tindingan psikologi sastra kanggo ngonceki karya sastra. Panliten iki uga kaajab bisa menahi tuntunan marang pamaos kanggo mangerteni isi saka carita sajrone karya sastra.

- 3) Tumrap Piwulangan Sastra

Paedahe panliten iki tumrap piwulangan sastra ing SMA/SMP utawa sederajad yaiku kaajab bisa dadi bahan kanggo piwulangan ngenani apresiasi karya sastra, mligine ngenani konflik batin utawa *problem* kajiwan kang ana sajrone novel. Paedahe panliten kang kapindho yaiku tumrap piwulangan sastra ing Perguruan Tinggi, kaajab bisa paring pambiyantu tumrap mahasiswa nalika nyinaoni sastra, mligine yaiku ngenani kajian psikologi sastra.

Wewatesane Istilah

Adhedhasar irah-irahan "*Problem Kajiwane Paraga Utama Sajrone Novel Nalika Rembulan*

panglong Anggitane Tiwiek SA”, mula saka kuwi wewatesan istilah kang bisa diandharake yaiku :

- 1) Novel
Novel mujudake reiptan sastra Jawa Modern kang arupa fiksi, novel minangka sawijine wujud sastra kang oleh daya pangaribawa kanthi langsung saka sastra kulonan, mligine yaiku sastra Walanda.
- 2) Novel meh padha karo cerbung, yaiku minangka karya kang totalitas nduweni bageyan-bageyan, unsur-unsur kang ginayut siji lan sijine kanggo mbangun sawijining crita (Nurgiyantoro, 2000: 22).
Paraga Utama
- 3) Paraga kang wigati sajrone crita amarga muncul terus-terusan saengga paling dhominan sajrone crita kasebut (Wahyuningtyas & Heru, 2001:3).
- 4) Problem Kajiwan
Mujudake konflik kang dumadi sajrone ati lan jiwane paraga (Nurgiyantoro, 2000:124).
Psikologi Sastra
- 5) Tintingan sastra kang mandeng karya minangka aktivitas jiwa (Endraswara, 2008:96).
Psikoanalisis Sigmund-Freud
Sistem psikologi kang ditemokake dening Sigmund Freud sajrone mbalekake konsep pamikiran kang ora lumrah (Berry, 2001:111)

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Sesambungane Sastra lan Psikologi Sastra

Sastra yaiku sawijine reiptan lan kreasiné pangripta, pangripta nyiptakake sawijine donya anyar, nerusake proses reiptane sajrone alam semesta, uga nyempurnakake (Luxemburg, 1992:5). Wellek lan Werren (1990:3) uga ngandharake yen karya sastra kuwi sawijine kagiyatan kreatif karya seni. Sastra bisa awujud samubarang kang tinulis lan ora tinulis. Saliyane kuwi, karya sastra uga bisa diarani karya imajinatif kang diwawas luwih jembar tinimbang karya fiktif. Ratna (2004:344) ngandharake psikologi sastra kuwi cara panliten kang ditindakake kanthi nyeleh karya sastra minangka aktifitas kang *dinamis* lan nduweni tujuan yaiku mangerteni aspek kajiwan kang ana sajrone karya sastra, karya sastra kuwi kang nemtokake teori ora sawalike. Endraswara (2008:96) uga ngandharake yen psikologi sastra kuwi tintingan kang mandeng karya minangka aktivitas jiwa. Karya kang diripta dening pangripta amarga nalika kuwi pengarang.

Psikologi Sastra

Endraswara (2008:16) ngandharake yen psikologi sastra kuwi sawijine *interdisiplin* antarane psikologi lan sastra. Daya kang ana sajrone psikologi sastra yaiku problem kajiwan manungsa kang nggambarake potret jiwa. Ora mung jiwane kang ana sajrone sastra, nanging uga bisa makili jiwane wong liya. Saben pangripta mesthi nambahake pangalamane sajrone karyane lan pangalaman kuwi mau asring dirasakake dening wong liya. Endraswara (2008:96) uga ngandharake yen pangripta karya sastra nggunakake cipta, rasa, lan karya sajrone makarya. Semono uga

kang maca, sajrone nanggapi karya uga ora bisa dipisahake saka kajiwane dhewe-dhewe.

Teori Psikoanalisis Sigmund Freud

Sigmund Freud ngandharake maneka teori. Teorine Sigmund Freud yaiku psikoanalisis. Psikoanalisis kang ngemot struktur kapribadhen sajrone yaiku ana *id (Das Es)*, *ego (Das Ich)*, lan *super ego (Das Ueber Ich)*, konflik batin, lsp. Teori psikolanalisis Sigmund Freud akeh digawe kanggo adhedhasar panliten ngenani psikologi.

Sigmund Freud

Sigmund Freud miyos ing Moravia tanggal 6 Mei 1856 lan seda ing London tanggal 23 September 1939. Sigmund Freud sasuwene gesang ngayahi pakaryan minangka dokter. Ing praktike minangka dokter, panjenengane banjur nemokake teori psikoanalisis asil saka cecaturan karo pasiene. Sadurunge kuwi Freud tau njajal ngobati pasien kanthi cara hipnosis kang diwarahake dening Jean Charcot, dokter jiwa saka Prancis. Usahane kuwi pranyata ora nemokake asil kang maremake. Wekasane panjenengane maguru marang Joseph Breuer, dokter ing Wina, kang nganggo cara cecaturan karo pasien-pasiene. Cara iki kasil. Banjur kekarone nulis ngenani histeria kang bisa dimarekake kanthi cara cecaturan kuwi. Iki diandharake ing *Studien Ueber Hysterie*, 1895, sajrone *Suryabrata* (1990:143).

Struktur Kapribadhen

Sajrone mawasi sistem kapribadhen manungsa, Freud mbangun telung modhel kapribadhen kang diarani struktur kapribadhen. Telung struktur kapribadhen kasebut yaiku : *Id (Das Es)* utawa aspek biologis, *ego (Das Ich)* utawa aspek psikologis, *super ego (Das Ueber Ich)* utawa aspek sosiologis

Das Es (Id)

Das Es utawa *id* kang disebut dening Sigmund Freud *System der Unterwusten*. Aspek iki yaiku aspek biologis lan mujudake sistem kang asli sajrone kapribadhen.

Das Ich (ego)

Das Ich utawa ing basa Inggris *the ego* disebut uga *system der Bewusten-vorbewusstsein*. Aspek iki yaiku aspek psikologis saka kapribadhen lan mijil amarga kabutuhan organisme kanggo gayut kang becik karo kasunyatan (realitas).

Das Ueber Ich (super ego)

Das Ueber Ich utawa *super ego* yaiku aspek sosiologi kapribadhen, mujudake wakil saka nilai-nilai tradisional sarta cita-cita masyarakat minangka ditafsirake wong tuwa marang anak-anake, kang digulawentahake kanthi maneka perintah lan penggakan

Problem

Sajrone analisis wekasane Freud ngandharake yen dinamika kapribadhen bisa wae kaperang saka padha-padha nduweni pangaribawa antarane kekuwatan-kekuwatan panyurung (*cathexis*) lan kakuwatan-kakuwatan pangalang (*anti-cathexis*). Kabeh konflik sajrone kapribadhen bisa diandharake maneh marang padu antarane kakuwatan loro kasebut. Kabeh katagangan kang njalari konflik kasebut amarga ora cocoge antarane *cathexis* lan *anti-cathexis*. Apa kuwi

cathexis das Es tarung klawan *cathaxis* das Ich, utawa *cathexis* das Ich tarung karo *anti-cathexis* Ueber Ich, kuwi akibate padha wae, yaiku katagangan sajrone dhiri manungsa. Miturut Freud psikoanalisis yaiku konsepsi dinamis yang ngreduksi uripe jiwa dadi padha-padha mangaribawani antarane kakuwatan panyurung lan kakuwatan pangalang (Suryabrata, 1990:160). Dadi miturut Freud, wong kang ngalami konflik batin yaiku wong kang bingung arep tumindak apa lan njalari paraga kang dikarepake ora bisa nemtokake laku sabanjure.

Padatane reaksi individu marang reaksi kang ora disenengi lan pangrusakan kang durung tau dilakoni yaiku ndadekake rasa *khawatir* utawa *wedi*. Wong kang ngrasa kancim padatane wong kang jirih. Yen das Ich ngontrol perkara iki, mula wong mesthi kaya dikiter dening rasa was sumelan lang kewedan (Suryabrata, 1990:161). Freud sajrone Suryabrata (1990:161) ngandharake ana sawatara jinis konflik batin, yaiku:

- (a) Problem realistik
- (b) Problem neurotis
- (c) Problem moral utawa rasa dosa

Mekanisme Pertahanan Ego

Kanggo uwal saka konflik, manungsa mbutuhake benteng. Benteng dhiri kuwi awujud *mekanisme pertahanan*. Mekanisme pertahanan dumadi amarga anane rasa kepingin ngalih kanggo nggolek gantine objek. Upamane impuls agresif kang katujokake marang pehak liya kang dianggep aman kanggo diserang (Minderop, 2010:29). Freud sajrone Minderop (2010:29) uga ngandharake yen istilah 'pertahanan' mijil saka proses alam bawah sadhar pawongan kang mertahanake marang anxitas, mekanisme iki ndhelik saka inciman-inciman eksternal utawa anane impuls-impuls kang mijil saka anxitas internal kanthi ndhistorsi realitas kanthi maneka cara. Santrock sajrone Minderop (2010:32) Anxitas maspadakake *ego* kanggo ngrampungki konflik kanthi cara *mekanisme pertahanan ego*, ndhelikake *ego* lan nyuda anxitas kang diprodhuksi dening konflik kasebut. Dene *mekanisme pertahanan ego* kasebut yaiku represi (repression), sublimasi, proyeksi, pengalihan, rasionalisasi (rationalization), reaksi formasi (reaction formation), regresi, agresi lan apatis, lan fantasi lan stereotype.

Represi.

Represi miturut Freud sajrone Minderop (2010:32), mujudake *mekanisme pertahanan ego* kang paling kuwat lan jembar yaiku represi (repression). Tugas represi yaiku nyurung metu impuls-impuls *id* kang ora ditrima, saka alam sadhar banjur mbalik marang alam bawah sadhar. Represi mujudake *fondasi* cara kerja sakabehe *mekanisme pertahanan ego*. Tujuwan saka sakabehe *mekanisme pertahanan ego* yaiku kanggo ngempet (repress) utawa nyurung impuls-impuls kang ngincim supaya metu saka alam sadhar. Dadi represi bisa uga diarane ngedhem problem ing uteg, kanthi ora nindakake gaweyan apa-apa.

Sublimasi

Sajrone Minderop (2010:33) ngandharake yen Sublimasi dumadi nalika tindakan-tindakan kang miguna tumrap sosial, bisa ngganteni rasa ora kepenak. Sejatine sublimasi mujudake bentuk *pengalihan*. Upamane, sawijining pawongan nduweni nepsu seks kang dhuwur, banjur dheweke ngalihake rasa ora kepenak kuwi menyang tindakan-tindakan kang bisa ditampa tumrap sosial kanthi dadi pelukis awake modhel tanpa busana.

Proyeksi

Miturut Minderop (2010:34), kita kabeh sering ngadhepi kahanan lan bab-bab kang kita ora seneng lan ora bisa kita tampa kanthi nyilimurake menyang bab liyane. Upamane kita kudu kritis utawa asikep kasar marang wong liya, mula kita sadhar yen sikep kuwi ora pantes kita tindakake, nanging sikep kang katindakake kasebut nduweni alasan yen orang kasebut pancen pantes oleh tindakan kritis lan kasar kasebut. Dadi proyeksi bisa diarani sikep kang ngeyel kanggo mbenerake tindakane.

Pengalihan

Sajrone Minderop (2010:34) pengalihan rasa ora seneng marang sawijining objek menyang objek liya kang luwih nguntungake. Upamane, anane impuls-impuls agresif kang bisa diganteni, minangka *kambing hitam* marang pawongan (utawa objek liya) kang objek-objek kasebut ora minangka sumber frustrasi nanging luwih kepenak didadekake sasaran emosine.

Rasionalisasi

Sajrone Minderop (2010:35) rasionalisasi kaperang dadi telu. Kapisan, kanggo nyuda rasa kuciwa nalika *gagal*. Kapindho, menahi kita motif kang bisa katampa saka tindakan. Katelu, kepentingan minangka alasan.

Reaksi Formasi

Sajrone Minderop (2010:36) reaksi formasi mujudake represi akibat impuls anxitas sering dieloni dening kepinginan kang ora padha kanthi tendhensi kang dikarepake. Contone, pawongan bisa dadi syuhada' kang fanatik nglawan angkara murka amarga anane rasa ing alam bawah sadhar kang ana gayute karo dosa. Conto liya yaiku sikep preduli kang banget saka ibu marang anake kang disebabake dening rasa ora kepenak kang diakibatake saka anake. Dadi reaksi formasi iki mujudake sipat fanatik.

Regresi

Sajrone Minderop (2010:37) ana interpretasi loro ngenani regresi. Kapisan, regresi kang disebut *retrogressive behavior* yaiku, tindakane pawongan kang mirip bocah cilik. Kapindho, regresi kang disebut *primitivation* nalika pawongan diwasa sikepe minangka wong kang ora nduwe budaya lan kelangan kontrol sawngga ora sungkan maneh nindakake gelut (Hilgard sajrone Minderop, 2010:37-38).

Agresi lan Apatis

Sajrone Minderop (2010:38) rasa nesu kang gegayutan karo *ketegangan* lan *kegelisahan* kang nuju marang pangrusakan lan panyerangan. Agresi bisa awujud langsung lan *pengalihan* (*direct aggression* lan *displaced aggression*). *Agresi langsung* yaiku agresi kang didungkapake kanthi langsung marang wong utawa objek

kang dadi sumber frustasi. Dene *pengalihan* yaiku frustasi kang dialami dening wong nanging ora ngerti kudu ndungkapake kanthi lega menyang sumber frustasi amarga ora genah utawa ora kedemok. Dene Apatitis yaiku bentuk liya saka reaksi marang frustasi kanthi cara pasrah.

Fantasy lan Stereotype

Sajrone Minderop (2010:38) Fantasy dialami nalika kita ngadhepi perkara kang tumpuk-tumpuk, kadhang kala kita goleki 'solusi' kanthi mlebu ndonya kayal, luwih nengengake solusi kang adhedhasar fantasy katimbang realitas. Contone, serdadu perang sering nemplekake gambar *pin-up girls* ing barak kang nglambangake fantasy pas kegiatan sekse kaganggu. Meh padha karo wong nemplekake gambar panganan enak nalika luwe. Dene *stereotype* yaiku konsekuensi liya saka frustasi. *Stereotype* mujudake tindakan mbolan-baleni kang terus-terusan. Individu mbaleni tindakan kang ora ana gunane lan katon aeng (Hilgard sajrone Minderop, 2010: 39)

Landhesane Teori

Panliti nggunakake tingingan psikologi sastra supaya bisa mangerteni kepriye kahanan psikologise paraga utama sajrone novel. Saka bab-bab mau bisa dimangerteni apa sejatine aspek-aspek psikologis kang njalari paraga ing novel nindakake pakaryan kaya kang kasebut ing novel.

Tingingan kasebut nuduhake rasa kuwatir lan alam sadhar utawa ora sadhare paraga utama. Kaya kang diandharake dening Hall (1980:83), kuwatir yaiku sawijine pengalaman prasaan kang ora nyenengake kang tuwuh amarga anane *problem* sajrone jiwa. Sajrone rumusan Freud, alam sadhar ora sadhar kuwi di jupuk saka kalungguhane minangka dhaerah pikiran kang paling wigati lan dhominan minangka sawijine kwalitas saka owah jiwa. Tingingan kuwi digunakake kanggo ngandharake bab owah jiwa kang disandhang dening paraga utama, lan meruhi apa bae *mekanisme pertahanan ego* kang diduweni dening paraga utama supaya bisa mungkasi apa kang dadi problem kajiwane paraga utama sajrone panliten kasebut.

METODE PANLITEN

Panliten iki diarani kualitatif amarga sajrone panliten nglumpukake dhata kang arupa ukara- ukara kang nggambarake sawijine objek panliten lan dudu arupa angka (Sunarto, 2001:134). Panliten kuantitatif yaiku panliten kang anggone ngandharake nggunakake angka-angka, wiwit ngumpulake data nganti nafsirake asile (Arikunto, 2006:12). Panliten *kualitatif* yaiku panliten kang nuduhake yen panliten kuwi asipat ilmiah lan apa anane (Arikunto, 2006:12). Panliten ngenani konflik psikologis kang ana sajrone novel *NRP* iki asipat *kualitatif*, amarga mujudake panliten kang ngasilake data deskriptif lan apa anane lan ora dimanipulasi. Sipat *kualitatif* sajrone panliten iki selaras karo teori psikologi sastra, mligine yaiku teori psikoanalisis Sigmund Freud. Kanggo ngasilake data deskriptif, mula panliten kang ditindakake kanthi nintingi struktur pamangune karya sastra yaiku

nggunakake teori strukturalisme supaya bisa meruhi struktur kang ana sajrone novel *NRP* kang diteliti.

Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber data lan data mujudake perangan kang wigati sajrone panliten. Tanpa anane sumber data lan data, panliten ora bisa ditindakake. Sumber data lan data panliten bakal diandharake ing ngisor iki. Ing panliten iki panulis nggunakae novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA lan buku-buku ngenani teori sastra lan psikologi sastra.

Ing panliten iki, dhata kang digunakake arupa dhalog antaraning paraga, tembung, ukara, paragraf, antawacana lan salah bawane paraga sajrone novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA, kang gegayutan karo psikologise paraga lan paraga sajrone novel kasebut. Dhata iki minangka data primer sajrone novel iki. Dene data sekunder yaiku nggunakake teori psikologi Sigmund Freud kanggo panutan analisis.

Instrumen Panliten

Instrumen kang digunakake sajrone panliten iki yaiku panliti dhewe. Ing kene panliti minangka alat kanggo nglumpukake dhata uga sarta kang ngasilake analisis dhata. Miturut Moleong (2006:19), manungsa minangka instrument panliten nduweni gaman kanthi cara luwes bisa digunakake kanggo menehi pambiji marang kahanan sarta bisa njupuk kaputusan dhewe.

Tata Cara Panglumpukane Dhata

Tata carane ngumpulake data sajrone panliten iki yaiku metodhe psikologi sastra lumantar psikoanalisis Sigmund Freud kang dipunjerake ing babagan paraga utama. Ing kene metodhe deskriptif analisis digunakake amrih bisa njlentrehake kanthi tliti lan jero ing babagan kapribadhene paraga utama. Metode *deskriptif analisis* minangka salah sawijine metodhe kanggo nlinti saklompok manungsa, reaksi sistem pamikiran utawa prastawa ing jaman saiki (Nazir, 1998:163). Tujuan metodhe iki yaiku kanggo deskripsi gegambaran sistematis, nyata, lan akurat ngenani kasunyatan sarta gayutan antarane kedadayan kang diteliti. Tata cara nglumpukake dhata kaya mangkene.

- a. Teknik waca, teknik waca ditindakake kanthi maca sumber-sumber data tinulis sajrone panliten.
- b. Teknik cathet, Teknik iki digunakake nalika nemokake perangan kang wigati sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.
- c. Nglompokake data, ing tahap iki kang kudu ditindakake yaiku nglompokake data kang wis dicathet miturut ancas panliten kang wis ditemtokake kanthi cara njupuk dhata kang wigati lan nyisihake data kang ora dibutuhake.

Tata cara Pangolahe Dhata

Cara kang digawe ngolah data sajrone panliten iki yaiku nggunakake analisis *deskriptif* kang nggulawentah babagan kang kinandhut ing unsur intrinsik mligine sajrone problem kajiwane paraga sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA. Data kang wis ana sabanjure dianalisis kanthi cara ing ngisor iki:

- a. Ngandharake struktur kapribadhen paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA, kuwi salaras karo teori psikoanalisis Sigmund Freud, yaiku kanthi cara nemokake struktur kapribaden *id*,

- b. *ego, lan superego* kang ana sajrone jiwa pribadhine paraga utama.
Ngandharake apa bae problem kajiwane paraga utama sajrone novel *NRP* anggitane Tiwiek SA.
- c. Panliten iki asipat objektif ngandharake yen ta panliten nengenake babagan karya sastra kuwi dhewe minangka struktur kang otonom kanthi migatikake unsur intrinsike.
Ngandharake *mekanisme pertahanan ego* kanthi cara nggoleki unsur-unsur kang ana sajrone *mekanisme pertahanan ego*, kaya ta Represi, Sublimasi, Proyeksi, Pengalihan, Rasionalisasi, Reaksi Formasi, Regresi, Agesi lan Apatitis, Fantasy lan Stereotype.

Tata Cara Nulis Asile Panliten

Tataran nyuguhake asiling analisis dhata minangka tataran kang pungkasan ing panliten. Sudaryanto (1993:144-145) ngandharake yen anggane nyuguhake data asil saka analisis iku ana loro, yaiku analisis formal lan analisis informal. Panliten iki nyajekake analisis informal, yaiku data kang disajekake saka rumusan tembung-tembung biasa utawa lumrah.

ANDHARAN ASIL PANLITEN

Struktur Kapribadhene Paraga Utama Sajrone Novel *NRP* Anggitane Tiwiek SA.

Paraga utama sajrone novel *NRP* iki mung siji, yaiku Warno Kemplu. Struktur kapribadhene paraga utama ing novel *NRP* bakal diwawas kanthi nggunakake teori kapribadhen saka Sigmund Freud kang kaperang dadi telu, yaiku *id*, *ego*, lan *super ego*. Struktur kapribadhen kajupuk saka pethikan-pethikan novel kang wis katulis ing kertu dhata.

Id

Kang dadi pepenginane *id* kuwi ora ana kang bisa nyegah maneh, amarga sipate mung golek upaya amrih dheweke bisa nyukupi kabutuwan kamanungsane. *Id* kang disandhang dening paraga utama yaiku Warno Kemplu sajrone novel *NRP* ing antarane pepenginane ngrampog lan nyalurake nepsu birahine.

Sajrone novel *NRP* ana kang nuduhake bab *id*. Kapribadhene paraga utama dijalari saka telung sistem kapribadhen, kang kapisan yaiku *id*. *Id* kang ana ing alam pamikire Warno Kemplu, salah sawijine ana ing pethikan ngisor iki.

“Wiwit sesuk kowe kudu nyidhiki omahe wong lanang sialan kae mau! Nek wis enggal lapuran aku! Bengine awake dhewe nggrumut mrana. Bandhane kita sikat! Dhuwit pitung puluh lima yuta sing mrucut kudu direbut bali! Paham?”

“Ya, ya, paham Plu”

“Bagus! Wis, saiki muliha! Nyusuna strategi amrih tugase mulus!”

(*NRP* kaca 28, KD-1 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake yen Warno Kemplu kepengin ngrampog, dadi kudu meruhi kahanan omah kurbane kang nduweni jeneng Pak Danardana .

Kiman Bento kang dikongkon nyidhiki kahanan omahe dina sesuke, banjur dilapurake marang Warno Kemplu, dheweke kepengin ndang gegancangan njupuk dhuwit pitung puluh lima yuta kang ora kasil dirampog mau awan, kuwi kang saiki dadi pepenginan kang ora bisa dipenggak maneh.

Andharan ngenani Warno Kemplu ing dhuwur mung maujud angen-angene Warno Kemplu. Dheweke ngangen-angen kepriye carane bisa kasil njupuk dhuwit pitung puluh lima yuta kang ora kasil dirampog mau awan kanthi cara ngongkon Kiman Bento nyidhiki omahe kurbane wiwit sesuke. Bab iki mertandhani yen Warno Kemplu ngalami struktur kapribadhen *id*. Dheweke isih ngangen-angen, durung nindakake apa-apa kanggo mujudake *id*-ne mau.

Pethikan sabanjure isih tetep ngenani pepenginane Warno Kemplu kang kepengin njupuk dhuwit pitung puluh lima yuta kang ora kasil dirampog mau awan. Kepenginane kanggo njupuk dhuwit kuwi mau tansaya gedhe lan mantep.

“Kiman Bento nuli ngandharake panemune, adhedhasar anggane nli kahanane omah sing arep dirampog nembe iki mau. Warno Kemplu sing ngrungokake kojahe, manggut-manggut. Wusana, “Nek ngono ndang muliha. Mengko sore bar surup mreneya. Bengi iki uga awake dhewe nggrumut mrana.”

Kiman Bento dadakan njuwuwos.

“Bengi iki ta anggane arep ngrampog?” tanjihe.

“Iya! Kapan maneh? Atiku selak notol! Aku ora trima diapusi melele!”

(*NRP* kaca 42, KD-2 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake yen Warno Kemplu wis ora srantanan kepengin marani omah Pak Danardana kanggo njupuk dhuwit mau, dheweke uga ngatur strategi amrih bisa kasil makaryane mengko bengi. Rencanane mengko bengi dheweke arep ing omahe calon kurbane dikancani kanca saperjuwangane yaiku Kiman Bento. Dheweke tetep ora trima amarga wis diapusi karo calon kurbane, mula saka kuwi rencana alane kudu kasil ora preduli kepriye carane.

Andharan ing dhuwur ngandharake kepenginane Warno Kemplu kang gedhe kepengin meruhi omahe Pak Danardana lan njupuk dhuwit kang ora kasil dirampog, ora preduli kepriye wae carane. Kepenginane Warno Kemplu kang kaya mangkene diarani struktur kapribadhen *id*. Anane Pethikan ing dhuwur diarani Pethikan kang ngemu struktur kapribadhen *id* awit kang diandharake mung kepenginane Warno Kemplu meruhi kahanan omah kurbane lan njupuk dhuwit pitung puluh lima yuta kang ora kasil dirampog mau awan, durung nindakake pakaryan apa-apa kanggo mujudake kepenginane kuwi.

Ego

Prinsip kasenangan kang coba ditindakake dening *id* kuwi diarani *ego*. *Ego* kuwi dipangaribawani dening prinsip kasunyatan, kang nyuba nuruti prinsip

kasenengane *id*. Panggonane *ego* ana sajrone alam sadhar lan ora sadhare pamikire manungsa. Ana maneka perangan ing novel *NRP* kang nuduhake anane *ego* kang ana ing alam pamikire Warno Kemplu. Polahe Warno Kemplu kang kurang apik iki disebabkan dening dhuwure *ego* kang diduweni dening Warno Kemplu. Warno Kemplu nalika mujudake angen-angene arep ngrampog nasabah bank. Dheweke nyepakake apa bae kang kudu digawa yen arep nindakake pakaryanane.

“To, pistulmu wis cumawis?”

“Beres, aja kuwatir,” wangsulane Man Bento karo nggrayangi lempenge kang katutupan jaket.

“Yen kepeksa aja eman-eman nggunakake. Lan sing luwih penting aja ragu-ragu sajroning nindakake ayahan iki mengko!”

“Oke Bos!”

(*NRP* kaca 12, KD-17 /2014)

Pethikan kasebut nuduhake yen ta Warno Kemplu siyap apa bae kanggo ngrampog nasabah bank calon kurbane, dheweke meling kanca saperjuwangane upamane kepeksa aja eman nggunakake pistule kang wis digawa, Warno Kemplu katon yakin olehe makarya iki mengko kasil, lantaran saka keyakinan kuwi mau, dheweke ya ora ragu-ragu anggone nindakake ayahan iki. Dheweke ora wedi upamane kepepet ya langsung wae digunakake pistul kang wis dicepakake awit budhal mau.

Andharan ing dhuwur nggambarake pratikele Warno Kemplu kang meling kancane supaya aja ragu-ragu anggone nindakake ayahan kuwi. Cara kasebut kalebu struktur kapribadhen *ego*, awit cara kanggo nuruti kepinginane mung saka angen-angene dhewe kang ora trep karo tata trapsila. Dheweke mung ngecakake *ego* lan durung nganggo super *ego*.

Ing Pethikan sabanjure nggambarake sabendinane Warno Kemplu, panggonan kang kerep digawe target oprasine lan pakaryan upamane lagi ora ana *tugas pokok* ngrampog.

Kurang luwih lagi telung sasinan lelорone manggon ing kono. Dhaerah oprasine ya tulungagung sakiwa-tengene. Blitar, Trenggalek utawa Kediri. Kanggo ngguwang kasujanan, marang tangga sakiwa-tengene dheweke ngaku nyambutgawe minangka sales. Produk sing ditawakake yaiku jinis obat-obatan. Utamane obat kuwat. Utawa obat mligi kanggo salaki-rabi. Lan iki ora mung kanggo ulas-ulas bae. Tegese, saben dina yen pas ora *tugas pokok* ngrampog, pancen ya mubeng turut kampung nawakake dagangane. Ngiras madik-madik omah endi sing pantes dirampog ing wayah bengine.

(*NRP* kaca 26, KD-18 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake sabendinane Warno Kemplu kang kerep nglakoni aksi rampoge ing dhaerah Tulungagung sakiwa-tengene, Blitar, Trenggalek utawa Kediri. Marang tangga kiwa-tengene dheweke ngaku yen nyambutgawe minangka sales, produk kang

ditawakake yaiku jinis obat-obatan, utamane obat kuwat. Nyambutgawe minangka sales obat-obatan mung dilakoni yen ora ana *tugas pokok* ngrampog, pancen ya mergawene mubeng turut kampung nawakake dagangane, nyambi nyales lan madik-madik omah endi kang pantes dirampog ing wayah bengine. Pakaryan kang kaya mangkono kuwi mau wis dadi pakulinane Warno Kemplu supaya bisa lancar anggone nindakake pakaryane.

Andharan ing dhuwur nuduhake yen Warno Kemplu upamane nalika lagi ora ngrampog dheweke nyambut gawe minangka sales obat-obatan, pratikele Warno kang kaya mangkono kanggo ngilangi rasa kasujanane tangga kiwa-tengene, kuwi kalebu *ego*, awit cara kanggo nuruti kepinginane mung saka angen-angene dhewe kang kurang apik. Anggone dadi sales wis apik nanging kuwi mung kanggo nutupi kasujanane tangga kiwa-tengene lan ngiras madik-madik omah ngendi kang bisa dirampog nalika bengine.

Pethikan sabanjure ngenani pranti apa bae kang dicepakake Warno Kemplu nalika arep ngrampog omahe kurbane.

“Sapungkure kancane iku, Warno Kemplu enggal nyawis-nyawisake uba rampene ngrampog. Ana obeng, tang, gunting gedhe, tampar majun, gantol wesi, kunci sawernane modhel lan brongkos sirah. Ora lali pistul minangka sipat kandel sing wis akeh jasane, ditliti. (*NRP* kaca 42, KD-19 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngenani barang utawa uba rampe aba bae kang kudu dicepakake nalika Warno Kemplu ngrampog, ana obeng, tang, gunting gedhe, tampar majun, gantol wesi, kunci sawernane modhel lan brongkos sirah, ora lali uga pistul kang wis akeh jasane. Kuwi wis dadi pakulinane Warno Kemplu sadurunge nindakake pakaryane, kudu nliti lan nyepakake apa bae kang kudu digawa amrih anggone nindakake pakaryane bisa kasil lan ora nguciwani. Tumindake Warno Kemplu kuwi kalebu struktur kapribadhen *ego*, awit dheweke nyepakake uba rampe apa bae kang kudu dicepakake kanggo nindakake pakaryane yaiku ngrampog supaya bisa kasil lan ora nguciwani, uga tumindak kang ora apik lan kurang trep miturut aturan ukum.

Ing pethikan sabanjure ngandharake pratikele Warno Kemplu nalika ing omahe Kiman Bento dheweke digodha karo bojone Kiman Bento kang dhasare rada nakal.

“Diamput! Kowe ki menungsa cap apa ta To! Iki ... uh, uh ... singkirna kana bojomu ki! Apa ngenteni taktembak sirahe?!” protese Warno Kemplu kanthi swara sereng. Tangane uga banjur nggrayahi pistul ing lempenge. (*NRP* kaca 77, KD-20 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake yen Warno Kemplu risih lan ora trima nalika bojone Kiman Bento ndhusel dheweke, dheweke muring-muring marang Kiman Bento lan ngincim arep nembak bojone Kiman

Bento yen pancet ndhusel lan ngganggu dheweke wae kanthi swara sereng lan tangane uga banjur nggrayahi pistul ing lempenge. Pratikeye Warno Kemplu kang kaya mangkono mung kanggo ngilangi rasa risih kang dirasa dheweke nalika bojone Kiman Bento ndhusel terus marang dheweke, nanging carane ing kene kurang trep klawan kahanan, dheweke mung nindakake struktur kapribadhen ego ora nganti nindakake struktur kapribadhen super ego.

Super Ego

Superego mentingake kasampurnan, tinimbang kasenengan. *Superego* kuwi panggone ana ing alam ora sadhare manungsa kang padha karo *id*. *Superego* kang nyuba nggayutake pepenginan saka ati lan kasunyatan ing ndonya wis meh bisa nguwasani pamikire Warno Kemplu. Kaya kang wis diandharake ing bab sadurunge, super ego mujudake tata trapsila supaya ego katampa ing masyarakat. Ing novel *NRP* ana saperangan Pethikan kang nuduhake tindakan super ego.

Pethikan ing ngisor iki ngandharake pratikeye Warno Kemplu nalika ngelingake bojone Kiman Bento kang ngedhunake tangan nakale bojone Kiman Bento kanthi alon-alon.

Huh, bejat kabeh! Sing lanang bejat, sing wadon bejat,- cluluk batine Warno Kemplu.

Alon-alon tangan nakal iku dicandhak, nuli diudhunake.

“Mbak, aja ngono ah! Aku lan Kiman Bento ki wong bejat. Sampeyan aja melu-melu bejat. Galo disawang Dika,”ujare Warno Kemplu alus, diangkah ora nyekrok rasa. Dika kuwi anake Kiman Bento. Genepe Dika Kurniawan.

(*NRP* kaca 76, KD-21 /2014)

Pethikan ing dhuwur mratelakake Warno Kemplu nalika ngelingake bojone Kiman Bento kanthi alon iki ngandharake pratikeye Warno Kemplu nalika ngelingake bojone Kiman Bento kang ngedhunake tangan nakale bojone Kiman Bento kanthi alon-alon. Dheweke uga ngelingake yen tumindak kaya mangkono ora apik yen disawang bocah cilik utawa anake Kiman Bento kang jenenge Dika Kurniawan, nanging ora kanthi cara kasar Warno Kemplu anggone ngelingake bojone Kiman Bento, dheweke nggunakake cara kang alus, diangkah ora nyekrok rasa.

Bab kaya kang ditindakake dening Warno Kemplu kuwi dianggep nindakake struktur kapribadhen *super ego*. Bab iki dumadi amarga Warno Kemplu ngelingake bojone Kiman Bento supaya ora kurang ajar marang dheweke kanthi cara kang alus lan ora nganti nyekrok rasa. Yen dielingake kanthi cara kasar tegese ora trep karo tata trapsilane wong lanang upamane ngelingake wong wadon kang wis duwe bojo nanging isih nggodhani wong lanang liya, apa maneh kuwi ya bojone kancanae. Dene Warno Kemplu iki satemene risih banget, nanging tetembungane ora nganti kasar nalika ngelingake.

Ing pethikan sabanjure, Warno Kemplu bali nindakake pratikel kang nuduhake struktu kapribadhen

super ego. Kedadeyan kuwi nalika dheweke tumuju masjid kanggo nindakake shalat subuh.

“Becike sesuk daktakonake marang Pak Parmun maneh,” ngono grenenge. Banjur anjlog saka ranjang . mbukak nuli amek banyu wudlu. Bali mlebu kamar salin penganggo resik nuli metu saka ngomah karo kalung sajadah. Sing dituju masjid sing dununge ora adoh saka omah kontrakane , saperlu nindakake shalat subuh berjamaah.

Wiwit isih aktif dadi durjana, Warno Kemplu pancen ajeg milih pondhokan sing cedhak masjid utawa mushala. Uga kalebu sregep melu shalat jamaah. Ning wektu semono tujuwane kanggo ngawoni warga. Kareben ora nuwuhake kasujanan yen satemene dheweke iku durjana tukang ngrampog. Saiki anggane sregep saba masjid lan shalat jamaah pancen niat mertobat, dilambari ati tulus lan eklas, niat ngibadah nyadhong palimirane Gusti Allah.

(*NRP* kaca 107, KD-22 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake yen Warno Kemplu nindakake pakaryan kang apik, yaiku nalika amek banyu wudlu banjur salin penganggo resik lan langsung tumuju masjid kang dununge ora adoh saka omah kontrakane saperlu shalat subuh jamaah. Senadyan biyen dheweke bajingan lan tukang rampog nanging dheweke uga nduweni sipat kang becik. Yen biyen dheweke sengaja milih omah kontrakakan kang cedhak karo masjid utawa mushala lan sregep nindakake shalat jamaah, ning nalika biyen nduweni tujuwan supaya tangane ora sujana yen satemene dheweke kuwi durjana tukang ngrampog. Nanging saiki Warno Kemplu nduweni usaha kanggo ngrubah uripe amrih bisa luwih becik maneh. Usaha iki temtune ana bab moral kang kinandhut. Usaha iki dianggep wis mlakune struktur kapribadhen super ego amarga Warno Kemplu bisa brubah dadi wong kang becik kanthi nindakake shalat. Saora-orane dheweke wis nyuba nindakake pakaryan kang luwih becik tinimbang biyen nalika isih dadi durjana.

Pethikan sabanjure uga ngenani pratikeye Warno Kemplu nulak ajakane Kiman Bento sekuthon dadi durjana maneh amarga dheweke wis manteb ninggalake pakaryan alane rikala jaman semana bebarengan dening Kiman Bento.

“njur tekamu kene esuk-esuk iki arep ngapa?”

“ngajak koen sekuthon maneh. Donya pena mbarek donyaku iku padha, Plu. Donyane penjahat. Apike awak dhewe njegur mrono maneh!”

“Ora bisa To! Aku wis manteb arep ngowahi uripku. Malah sedhela engkas aku arep rabi. Lan pindhah saka kene.”

Zakiman Sholeh, aliyas si Kiman Bento njomblok semu ora precaya. Nganggep Warno Kemplu mung mbujuki.

“Kowe ora precaya To? Kene bae ora percaya. Nanging temenan, aku arep rabi. Calon bojoku warandha anak loro, wong Warujayeng.”

(*NRP* kaca 127, KD-23 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake pratikele Warno Kemplu nulak ajakane Kiman Bento sekuthon dadi durjana maneh, Warno Kemplu menahi pangerten yen dheweke arep rabi lan calon bojone kuwi warandha anak loro wong Warujayeng kanthi apik. Nanging Kiman Bento aliyas Zakiman Sholeh ora precaya lan nganggep Warno Kemplu mung mbujuki dheweke, amarga dheweke nganggep yen kanthi cara njegur ing donyane penjahat maneh bisa ngasilake dhuwit akeh kanthi cara kang gampang. Usahane Warno Kemplu kuwi dianggep kalebu struktur kapribadhen super ego amaraga Warno Kemplu menahi pangerten marang Kiman Bento kanthi cara kang apik lan ora ngati nguciwana ati kancane kuwi mau. Saka andharan kuwi pancen Warno Kemplu bener-bener arep ngrubah uripe kang biyen asale durjana, nanging saiki bisa mertobat kanthi nglakokake tumindak kang becik.

Problem Kang Dialami Dening Paraga Utama Sajrone Novel *NRP* Anggitane Tiwiek SA.

Problem kang bakal diandharake ing ngisor iki ana telu, yaiku problem realistik, problem neurosis, lan problem moral. Saka perangan-perangan mau diandharake miturut Pethikan-Pethikan kang wis katulis ing kertu dhata

Problem Realistik

Sajrone novel *NRP* ana saperangan bageyan kang nerangake problem realistik utawa problem kang ngincim kanthi fisik jiwa lan raga. Tuladhane yaiku nalika paraga Warno Kemplu meruhi wanita kang ditresnani dirubung wong lanang-lanang para pelanggan warunge, dheweke ngrasa kuwatir yen wong lanang-lanang kang ngrubung kuwi mau ana kang nyenengi dheweke.

Dumadakan bae tuwuh rasa butarepane meruhi wanita woding ati dirubung wong lanang-lanang para pelanggane. Dheweke kuwatir, aja-aja ing antarane pelanggane ana sing ndhisiki naksir. Wah, yen nganti kedhisikan liyan rak ngalamat anakku dikuwalonake – batine.

(*NRP* kaca 122, KD-28 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake nalika Warno Kemplu rumangsa kancim dening wong lanang-lanang pelanggan warunge wanita kang ditresnani. Dheweke ora bisa trima yen salah sawjine wong lanang kuwi mau ana kang nyenengi wanitane lan ndhisiki dheweke ngutarakake isi kang ana sajrone atine, dheweke saengga anake dikuwalonake upamane wanita kang ditresnani kuwi mau rabi karo wong lanang liya.

Perkara iki bisa diarani problem realistik awit Warno Kemplu rumangsa kancim dening wong lanang-lanang kang ngrubungi wanita kang ditresnani. Dheweke kuwatir yen kadhisikan wong lanang liya anggane

ngutarakake isi sajrone atine marang wanita kuwi mau banjur ora bisa ngramut anake.

Pethikan sabanjure yaiku nalika Warno Kemplu kancim jiwane amarga tumindake kang biyen dilakoni wis diweruhi nganti mlebu berita. Saking judeg pikire nganti nggoleki siaran brita kang ana ing TV

“Aja-aja beritane wis mlebu tivi,” grenenge lirih. Kanthi tangan rada gemeter banjur nyandhak remote control kang tumumpang ing meja sangarepe. Pesawat TV diuripake. Nuli nggoleki siaran berita. Kabeh canel didulegi. Wiwit TV lokal bangsane Doho TV nganti TV swasta nasional bangsane TV One. Ewadene pawarta sing digoleki durung ketemu.

(*NRP* kaca 201, KD-29 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake nalika Warno Kemplu lagi kancim jiwane lantaran berita ing TV ngenani tumindake kang wis konangan. Tangane gemeter nanging dheweke ajeg nggoleki kanthi cara canel didulegi. Wiwit TV lokal bangsane Doho TV nganti TV swasta nasional bangsane TV One. Ewadene pawarta sing digoleki durung ketemu. Pratikele Warno Kemplu kang kaya mangkono diarani problem realistik amarga Warno Kemplu rumangsa wedi lan kancim dening pawarta ing TV ngenani tumindake dheweke kang biyen tau dilakoni wis kadhudhah lan mlebu pawarta ing TV. Dheweke kuwatir yen nganti pawartane kuwi mau wis sumebar lan diweruhi dening kaluwargane mligine anak lan bojone.

Problem Moral

Sajrone novel *NRP* uga ana problem moral. Nalika Warno Kemplu wedi amarga rasa dosane kang wis nindakake kadurjanan. Sajrone novel, sejatine Warno Kemplu getun sawise nindakake pakaryane.

Warno Kemplu kagugah angene-angene. Angen-angen sing saben-saben ngalela ing mripat atine. Angen-angen ngenani urip sing dianggep nyleneh. Ora nyleneh priye, cetha uripe mung tansah agawe rugine liyan. Gawe rugi lan gawe giris! Awit yen wis nindakake kadurjanan ilang sifat kamanungsane. Kari sifat iblis sing tumempel ing jiwane. Warno Kemplu ora tau mangu-mangu lan tanggung-tanggung sajroning nindakake profesine. Profesi minangka durjana! Sanajan satemene ing ati cilike sumlempit sifat becik uga. Kerep bae saben bubar nindakake kadurjanan njur tuwuh rasa getune. Rasa getun lan dosa! Yen wis ngono njur kepengin mertobat. Kepengin dadi wong becik-becik.

(*NRP* kaca 29, KD-31 /2014)

Saka pethikan ing dhuwur dimangerteni yen Warno Kemplu ajeg kelingan pakaryane kang kagolong ora becik, yaiku kanthi nindakake pakaryan ngramog. Kerep agawe rugine liyan kanthi tumindake kang ora tanggung-tanggung anggane dadi durjana, yen wis nindakake kadurjanan ilang sifat kamanungsane, mung kari sifat iblis kang tumempel ing jiwane. Nanging saben

mari nindakake kadurjanan dheweke kerep getun lan ngrasa nduweni dosa kang gedhe, banjur kepengin mertobat saengga bisa dadi wong kang becik-becik.

Ing kedadeyan kuwi Warno Kemplu ngalami problem moral. Satemene Warno Kemplu ngerti yen pokal gawene kuwi luput, nanging tetep wae ditindakake. Senadyan tetep ditindakake, nanging Warno Kemplu ngerti lan wedi yen lelakune kuwi luput mesthi diganjar dosa kang gedhe lan oleh ukuman yen konangan. Mula pethikan ing dhuwur trep yen klebu problem moral.

Pethikan sabanjure uga ngenani pratikele Warno Kemplu kang wedi lan nduweni dosa gedhe amarga wis ngrusuhi bojone liyan lan mrusa kurban kadurjanane.

Sapungkere Kiman Bento, Warno Kemplu lenger-lenger. Rasa dosa dadakan bae mampir ing angen-angene. Apa sing mentas ditindakake tumrap Bu Danar, banget ngganggu pikirane.

Dheweke pancen durjana kelas kakap. Ora mung saiki bae anggone dadi bajingan. Wiwit nom-noman pancen wis dadi penjahat. Pakaryan bangsane maling, main, njambret, nyopet lan ngrampog wis kulina ditindakake. Lan tansah sukses. Tegese durung tau wurung, durung tau konangan. Nganti seprene. Mung bae, sajahat-jahate dheweke, ana siji sing ora tau ditindakake. Yaiku ngrusuhi bojone liyan. Utawa mrusa kurban kadurjanane. Ing sakawit kaya-kaya nganggep *tabu* lan sirikan yen ngantiya tumindak mangkono. Kanggo nyalurake kabutuhan biologis, padatan Warno Kemplu cukup pesen gadhis panggilan sarta milih hotel kanggo papan kencana. Kajaba luwih kinurmat lan bisa milih modhel sing priye bae, cetha ora ngrugekake liyan. (*NRP* kaca 73, KD-32 /2014)

Saka pethikan ing dhuwur Warno Kemplu pancen durjana kelas kakap, ora mung saiki wae dheweke dadi durjana, awit nom-noman biyen dheweke wis dadi durjana, pakaryan kang kerep ditindakake yaiku maling, njambret, nyopet lan ngrampog, pakaryanane kang kaya mangkono durung tau konangan lan durung tau wurung nganti seprene. Mung bae sabejat-bejate dheweke ana siji kang ora tau ditindakake, yaiku ngrusuhi bojone liyan utawa mrusa kurban kadurjanane, yaiku Bu Danardana. Kanggo nyalurake kabutuhan biologise, Warno Kemplu cukup pesen gadhis panggilan sarta milih hotel kanggo papan kencana. Amarga kuwi wis dadi sirikan dheweke uga ngrasa wedi lan ngrasa dosa anggone wis mrusa kurban kadurjanane.

Problem Neurotis

Sajrone novel *NRP* uga ana problem Neurotis. Warno Kemplu wedi marang ukuman kang ana yen nerak aturan. Sajrone novel, sejatine Warno Kemplu wedi yen konangan nglakoni profesi ngrampoge. Dheweke ngerti yen pakaryane kuwi mau diweruhi, dheweke bakal antuk ukuman.

Dalan jurusan Kalidawir iku ora sepirareja. Kendharakan rodha papat ora pati akeh, beda karo sing jurusan Blitar. Sejatine malah nggampangake anggone ngithing burone. Ning dheweke dhewe uga gampang dititoni. Tuna dungkape gagal tenan olehe makarya ing dina

iku. Yen mung gagal ngono bae ora dadi apa. Hla yen genti dibujung massa? Njur dikroyok? Motore diobong? Uh, saiba rekasane! Ya bener dheweke sangu pistol. Ning apa dayane yen ngadhepi wong akeh sing lagi waringuten? (*NRP* kaca 14, KD-40 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake pratikele Warno Kemplu kang wedi tumindake diweruhi lan dititoni nalika ngrampog ing Kalidawir, sanajan dalanan ing Kalidawir ora sepirareja nanging dheweke ora wani ngrampog ing kunu. Masiya dheweke sangu bedhil, nanging apa dayane yen ngadhepi wong akeh. Upamane gagal ngono bae ora dadi ngapa, nanging dheweke wedi yen nganti dibujung massa banjur dikroyok lan motore diobong.

Pethikan ngenani Warno Kemplu ing nduwur ngalami problem neurotis. Amarga ngandharake yen dheweke wedi konangan ngrampog ing dalanan Kalidawir banjur diujung massa, dikroyok lan nganti diobong motore. Pratikele kang mangkono wis trep yen kalebu problem neurotis.

Pethikan sabanjure ngenani pratikele Warno Kemplu kang wedi yen urusan karo pulisi nalika masrahake pistol kuwi langsung.

“Sing dadi problem, kepriye carane nyingkirake barang kasebut. Arep diguwang ngono bae ya genah ora mungkin. Salah-salah ditemu wong sing ora tanggung jawab malah ndrawasi. Jane sing apik dipasrahake bae menyang kantor pulisi. Nanging risikone, dheweke mengko mesthi diurus warna-warna. Lha iki sing Warno durung siap. Awit bisa bae dheweke banjur kejodheran, yen sejatine biyene durjana kelas kakap.”

(*NRP* kaca 158, KD-41 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngenani pratikele Warno Kemplu kang ngrasa wedi nalika pistol kang arep disingkirake kuwi mau dipasrahake dhewe menyang pulisi, amarga dheweke mesthi ditakone maneka warna ngenani pistol kuwi mau. Bisa uga dheweke banjur kejodheran upamane pulisi nakoni dheweke ngenani pistol kasebut, Warno Kemplu uga wedi yen dheweke konangan sapa sejatine dheweke kuwi. Saka tumindake kasebut dheweke uga bisa antuk ukuman saka pulisi.

Pethikan ngenani Warno Kemplu ing nduwur wis trep yen dheweke ngalami problem neurotis. Amarga dheweke nduweni rasa wedi upamane masrahake pistol kang kerep dianggo tumindak durjana kuwi marang pulisi, dheweke uga wedi antuk ukuman saka pulisi yen pulisi nganti ngonangi sapa sejatine dheweke jalaran saka pistol kasebut.

Mekanisme Pertahanan Ego Paraga Utama Sajrone Novel *NRP* Anggitane Tiwiek SA

Mekanisme pertahanan ego satemene ana jinis cacah sanga, nanging Sajrone novel *NRP* namung bisa ketemu cacah pitu kang dadi perangan mekanisme pertahanan lan konflik paraga Warno Kemplu ing novel *NRP*. Bab-bab kang nuduhake mekanisme pertahanan lan konflik iki kajupuk saka pethikan-pethikan kang wis katulis ing kertu dhata.

Represi

Jinis mekanisme pertahanan ego kang kapisan yaiku represi. Represi mujudake perangan mekanisme pertahanan ego kang ngemu surasa ngempet utawa nglerem nepsune dhewe kang metu kanthi cara meneng, didhem ing ati lan ora nindakake pakaryan apa-apa.

Pethikan ing ngisor iki ngandharake Warno Kemplu kang ngempet mlebu menyang ruwang tunggu bank, amarga dheweke wis rucut busana priyayine lan ngrasuk busana bajingan saengga arep mlebu maneh kuwatir nuwuhake kawigatene liyan.

“Ora beda karo Kiman Bento, Warno Kemplu sing wis ngakahi sadhel sepedha motor Ninja-ne iku uga ketara ora sabaran. Apa maneh bareng SMS-se ora antuk balesan. Mangka dheweke wis kadhung rucut busana priyayi, ngrasuk busana bajingan. Klambi putih resik sing dianggo wis dirangkepi jaket lulang rupa ireng. Kaca mripat putih sing dianggo mau wis dicopot lan disaki. Saiki ing sirahe tumampang helm cakil sing ora mbutuhake kaca mripat. Semono uga sepedha motore sing mau dijagang ing parkirane, saiki wis dipindhah ing sanjabane pager kantor bank, pinggir rattan gedhe.

Mesin sepedha motor sing wis diuripi kepeksa dipateni maneh. Banjur mudhun saka sadhel. Clilengan nguwasi njero pager. Nanging sing diranti tetep durung mencungul. Kok umpama durung kebacut macak bajingan, kepengin bali mlebu menyang ruwang tunggu maneh. Ning wong wis kadhung macak kaya ngono yen nekad rak nuwuhake kawigatening liyan. Mula kepeksa disabar-sabarake ngenteni mencungule Man Bento”

(*NRP* kaca 11, KD-43 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngandharake Warno Kemplu nalika ngleremake atine nalika arep mlebu menyang ruwang tunggu bank amarga SMS-se ora dibales karo Kiman Bento. Dheweke uga wis kadhung rucut busana priyayi lan ngrasuk busana bajingan. Klambi putih resik kang dianggo wis dirangkepi jaket lulang rupa ireng. Kaca mripat putih kang dianggo uga wis disaki. Dheweke uga wis mindhah sepedha motore ing sanjabane kantor bank. Mesin sepedha motor kang maune diuripi kepeksa dipateni maneh, banjur dheweke mudhun saka sadhel, clilengan nguwasi njero pager lan ngenteni Kiman Bento metu saka kantor bank, nanging dheweke ora metu-metu. Dheweke kepengin mlebu nanging yen dheweke mlebu banjur nuwuhake kawigatene liyan amarga wis macak kaya ngono, mula dheweke nyabar-nyabarake ngenteni mencungule Kiman Bento.

Proyeksi

Proyeksi mujudake perangan mekanisme pertahanan ego kang ngemu surasa ngeyel lan nglimpahake perkara marang wong liya kang pancen pantes disalahake, supaya awake dhewe katon luwih becik. Mekanisme pertahanan ego iki kanggo mbela awake dhewe lan uwal saka rasa ora kepenak amarga disalahake.

Pethikan ing ngisor iki ngandharake Warno Kemplu kang ora trima nalika Kiman Bento nawakake bojone marang dheweke. Dheweke ngeyel lan langsung muring-muring marang Kiman Bento.

“Warno Kemplu mencereng. Kawetu tembung kasare, “Diamput ki! Sing kokomongne kok panggah kuwi ae! Tak kandhani To, najan bajingan, aku ki ora ngawur! Aku gelem ae medok, ning dudu bojone liyan. Apa maneh bojone kanca. Pilih tuku To! Gadhis panggilan pirang-pirang. Gari milih. Aku ora semuci-suci, jeneh lairku ae saka penylewengan. Nek saiki aku dadi bajingan rak wis pantes!” (*NRP* kaca 4, KD-46 /2014)”

Saka pethikan ing dhuwur Warno Kemplu katon ora trima amarga dheweke dikira kelakuwane padha karo Kiman Bento, Warno Kemplu ngeyel ora trima lan muring-muring nalika Kiman Bento nawakake bojone marang dheweke. Najan dheweke bajingan nanging ora ngawur. Dheweke gelem medok nanging dudu bojone liyan, akeh gadhis panggilan kang bisa dikencani gari milih thok, kuwi kang diomongake marang Kiman Bento nalika dheweke muring-muring marang Kiman Bento.

Saka andharan ing dhuwur bisa dimangerteni yen ana eyel-eyelan antarane Warno Kemplu lan Kiman Bento. Warno Kemplu pengkuh marang pendhiriyane yen dheweke gelem medok nanging ora karo bojone liyan, apa maneh bojone kancane. Pratingkahe Warno Kemplu kaya ing dhuwur bisa disebut mekanisme pertahanan ego jinis proyeksi.

Pengalihan

Jinis *mekanisme pertahanan ego* sabanjure yaiku pengalihan. Pengalihan iki salah sawijine cara kanggo nglerem rasa ora kepenak kanthi cara ngalihake rasa ora seneng marang objek kang dianggep pantes, nanging objek kasebut satemene ora luput.

Ing novel *NRP* ana pethikan kang nuduhake mekanisme pertahanan ego jinis pengalihan. Ing pethikan kasebut kacarita nalika Warno Kemplu mbujuk marang Chamidah yen dheweke takziah marang Parmun kancane.

“Sapa lho Mas kanca panjenengan sing seda kuwi?” pitakone Chamidah karo mlaku njejeri. Sing antuk pitakone rada glageban. Jeneh anggane pamit takziah mau awan mung kanggo abang-abang lambe. Kepeksa banjur nyaut jeneng saeling. Kapinujon sing kumlebet ing angen-angen, Parmun.

“Kang Parmun, omahe cedhak karo omah sing takkontrak neng Jombang kepungkur ika. Ndhisik aku karep dolan neng omahe. Nunggoni anggane nambal ban karo crita warna-warna. Dheweke iku pancen tukang tambal ban. Wonge wis setengah tuwa, gek laran-laranen,” kojahe Warno Kemplu. (*NRP* kaca 199-200, KD-49 /2014)

Saka pethikan ing dhuwur bisa dimangerteni yen Warno Kemplu mbujuk marang Chamidah nalika ditakoni dening Chamidah ngenani takziahe mau awan, anggone dheweke pamit takziahe mau awan mung kanggo abang-abang lambe, kapeksa dheweke ngaku yen Parmun kang seda, amarga jeneng kuwi kang kumlebet ing angen-angene. Awit saka kuwi dheweke mulai carita marang Chamidah ngenani Parmun kang omahe cedhak karo omah kontrakane Warno Kemplu biyen ing Jombang lan makarya dadi tukang tambal ban kang kerep lara-laranen. Nanging anggone crita ngenani Parmun kuwi mau mung kanggo nutupi pakaryan kang satemene dheweke ora takziahe. Pratingkahe Warno Kemplu ing Pethikan kasebut nuduhake rasa ora kepenak kang dialami dening Warno Kemplu nalika ditakoni Chamidah ngenani bab takziahe mau, banjur dheweke mbujuk supaya Chamidah bisa percaya marang critane dheweke. Iki mertandhani yen Warno Kemplu wis nglakoni *mekanisme pertahanan ego* jinis pengalihan kanggo ngedhem rasa kang ora kepenak sajrone atine kuwi mau.

Rasionalisasi

Rasionalisasi mujudake sawijining cara *mekanisme pertahanan ego*. Rasionalisasi tujuwane ngilangi rasa kuciwa nalika gagal saka tujuwane.

Ing novel *NRP* ana Pethikan kang nuduhake *mekanisme pertahanan ego* jinis rasionalisasi iki. Nalika kuwi Warno Kemplu crita marang Kiman Bento yen dheweke kuwi dudu anake Pak Setra Kenci.

“Kuwi bapak sambungan. Olehe ngrabi simbokku sawise aku umur setaun. Kaya sing tau dakkandhakake, Pak Setra kenci mono tukang main lan tukang maling. Mula ora aneh yen anak dhidhikane ya dadi bajingan. Dadi empere aku iki kayadene Ken Arok. Ngerti ken Arok? Kuwi lho, sing wusanane dadi raja ing singasari. Manut crita Ken Arok ki anake Ken Endhog asile slingkuh karo dewa. Bareng lair diopeni benggol rampog aran Lembong. Wiwit cilik wis digladhi ngrampog. Wusana Ken Arok katut dadi rampog.”

(*NRP* kaca 5, KD-51 /2014)

Saka Pethikan ing dhuwur dimangerteni Warno Kemplu crita marang Kiman Bento yen Pak Setra Kenci kuwi mung Bapak sambungane. Pak Setra Kenci kuwi tukang main lan tukang maling, mula ora aneh yen Warno Kemplu kuwi katut lan nurun dadi bajingan. Dheweke uga madhakake dheweke karo critane Ken Arok kang wusanane dadi raja ing Singasari, sejatine Ken Arok kuwi anake Ken Endhog asile slingkuh karo Dewa, nanging nalika lair diopeni benggol rampog aran Lembong. Wiwit cilik wis digladhi ngrampog. Wusana Ken Arok katut dadi rampog.

Reaksi Formasi

Sajrone novel *NRP* ana Pethikan kang nuduhake reaksi formasi. reaksi formasi mujudake represi akibat impuls anxitas sering dieloni dening kepinginan kang ora padha kanthi tendhensi kang dikarepake. Dadi reaksi

formasi kuwi mujudake sipat fanatik kang diduweni saben pawongan.

Pethikan ing ngisor iki nuduhake Warno Kemplu kang lagi menehi wejangan marang Chamidah bojone, ngenani kuwajibane wong lanang kang wis dadi bojo.

“Ya ora perlu dimesakake ta Jeng, mapan wis dadi kuwajiban. Yen wong lanang ora netepi wajib iku jeneng dosa. Hla apa Jeng Idah seneng yen aku tumindak dosa?” (*NRP* kaca 206, KD-56 /2014)

Pethikan ing dhuwur ngenani Warno Kemplu kang njelasake marang Chamidah, yen anggone kerja kuwi wis dadi kuwajibane wong lanang. Warno Kemplu ora gelem yen Chamidah rumangsa mesakna nalika nguwasi dheweke kerja kanggo menehi blanja bojone. Warno Kemplu uga ora gelem tumindak dosa maneh jalaran ora bisa menehi blanja lan nyukupi kabutuwan kaluwargane.

Pethikan ing dhuwur nuduhake pratikele Warno Kemplu kang lagi nindakake *reaksi formasi* marang Chamidah Kumalasari. Ing kono disebutake yen Warno Kemplu ngugemi sipat *fanatike* minangka wong lanang, jalaran dheweke ora gelem kedosan amarga ora bisa menehi blanja sabendinane gawe bojone lan ora bisa nyukupi kabutuwan kanggo kaluwargane.

Agresi lan Apatis

Agresi lan Apatis sajrone novel *NRP* Pethikane mung ditemokake bab agresi wae. Sikep Apatis ora ditemokake jalaran paraga Warno Kemplu dudu paraga kang sipate apatis utawa gampang nglokro. Warno Kemplu nduweni watak ora gampang sedhik, pasrah, apa maneh nglokro. Dheweke kuwat lan tansah sumringah.

Pethikan ing ngisor iki ngandharake pratikele Warno Kemplu nalika arep nebus wirange amarga dibujuki dening calon kurban rampage. Dheweke uga ngelokake Kiman Bento, amarga wis ngerti yen kapusan malah Kiman Bento ngguyu ngakak

“To! Tutupen cocotmu!” Warno Kemplu nggetak. Mripate dumadakan andhik angatirah. Katon galak! Man Bento mengkeret keladuk pucet.

“Kowe iki goblog To! Genah kapusan ngene kok malah ngguyu ngakak!” srengene.

“Lha njur kudu piye?”

“Wirang iki kudu ditebus! Warno Kemplu dudu durjana nyithengan sing mung monat-manut dipaeka liyan. Warno Kemplu kudu ngisis siyung, mamerake kaluwihane!” (*NRP* kaca 27, KD-57 /2014)

Pethikan ing dhuwur nuduhake Warno Kemplu lagi nesu nalika dibujuki calon kurban rampage. Dheweke jengkel awit malah diguyu karo Kiman Bento nalika dheweke wis kapusan, dheweke kudu nebus wiring kang wis ana. Pratikele kuwi dilakoni amarga pikirani lagi jengkel nanging ora bisa males lan bingung ora ngerti kudu nyuntak rasa nepsune kuwi marang sapa.

Fantasi lan Stereotype

Sajrone novel *NRP* ana Pethikan kang nuduhake fantasi. Dene stereotype, utawa tindakan kang nyleneh

dirasa ora ana Pethikan ing novel. Paraga Warno Kemplu mujudake paraga kang kuwat, dadi dirasa ora nglakoni tindakan stereotype.

Pethikan ing ngisor iki nuduhake Warno Kemplu lagi mbayangake impen kang wis dumadi sajrone turune, nalika dheweke arep ngombe banyu kang anyes ing njero kendhi, nalika kuwi uga kendhi kang wis dicekel mrucut lan akhire pecah. Kendhi kang ceblok dadi gegambarane nalika impene kuwi mau wis mesthi ana lan kedadeyan mbuh kapan wancine.

Warno Kemplu krasa ngorong banget. Banjur gegancangan menyang pawon. Clingukan, wusana ngonangi kendhi sumeleh ing orok-orok. Wah, ndahiba segere! Ngorong kaya ngene, njur nglangga banyu kendhi sing anyes. Gulu kendhi enggal dicandhak. Arep dilangga. Wut, olehe nyekeli mrucut. Kendhi tiba ing jobin. Pecah dadi sawalang-walang. Banyune muncrat blambangan. Byar! Warno Kemplu nglilir. Gage njanggalak. Nyaut arloji ing kenap sandhinge. Dililing karo prejih-prejih. "Jam setengah papat," grenenge. Banjur mapan lungguh. Lenger-lenger. Ngangen-angen impene. Krasa ngelak, arep ngombe, kok ujug-ujug wadhaha banyu ceblok. Apa wahanane?

(*NRP* kaca 104, KD-61 /2014)

Pethikan ing dhuwur nuduhake pratikele Warno Kemplu kang lagi mbayangake utawa nindakake *fantasi* marang impene. Biyen Warno Kemplu ora pati percaya impen nalika dadi durjana, masiya dheweke ngimpi bolak-balik kang rada ora kepenak, dheweke ajeg ora ngurusi impene kasebut, nanging saiki dheweke luwih percaya impen kang tuwuh ing turune. Sakawit dheweke uga ora nggubris impene kasebut, nanging tansah ana ing angen-angene ndadekake dheweke mbayangake kang ora-ora.

PANUTUP

Dudutan

Bab iki ngandharake dudutan kang bisa dipethik saka asile panliten kanthi irah-irahan *Problem Kajiwané Paraga Utama Sajrone Novel "Nalika Rembulan Panglong" Anggitane Tiwiek SA (Tintingan Struktur Kapribadhen Sigmund Freud)*. Ana telung perkara kang bisa diaturake. Dudutan kang kapisan yaiku ngenani gegambaran struktur kapribadhene paraga Warno Kemplu. Miturut struktur kapribadhene Sigmund Freud, struktur kapribadhene Warno Kemplu isih nengenake *id*. Dheweke isih sethithik nengenake kapribadhen *ego* lan *super ego*. Perkara iki disebabake dening dhidhikane Setra Kenci minangka Bapak sambungane kang ndhidhik nengenake *id*-ne. Bapak ora nuturi kepriye benere miturut tata trapsila, nilai, adat, agama, lan budaya minangka perangan saka *super ego*. Dudutan kang kapindho yaiku ngenani gegambaran problem kang dialami dening paraga Warno Kemplu. Problem kajiwan kang disandhang Warno Kemplu akeh-akehe *problem*

moral. Wis diandharake ing bab sadurunge ngenani *problem moral*. Dudutan kang katelu yaiku ngenani mekanisme pertahanan ego. Saka mekanisme pertahanan ego kang cacahé sanga, ana pitung warna mekanisme pertahanan ego kang dilakoni dening Warno Kemplu. Dheweke nduweni mekanisme pertahanan ego *represi*, *proyeksi*, *pengalihan*, *rasionalisasi*, *reaksi formasi*, *agresi lan apatis*, lan *fantasi lan stereotype*. Dene kang dhominan ing novel *Nalika Rembulan Panglong* iki yaiku prinsip rasionalisasi.

Pamrayoga

Panliten tumrap Novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA iki mujudake jangkah kapisan kang isih bisa diteliti maneh. Bab kang kaandhar ing bab-bab sadurunge mung ngliti mligi paraga Warno Kemplu nganggo tintingan psikologi sastra. Mula isih akeh tintingan liya kang bisa digunakake kanggo ngliti paraga liya. Tintingan sabanjure diajab bisa ngliti kang ngonceki novel *Nalika Rembulan Panglong* kanthi panliten kang luwih jero.

Saka panliten iki, muga bisa nuwuhake gregete para pamaos supaya ora niru tumindak Warno Kemplu kang nengenake *id* ne, saengga bisa urip tentrem nalika urip bebrayan, ndadekake tuladha kang becik lan nambah kawruh ing urip bebrayan sabendina. Panliten iki uga dikarepake bisa kanggo nambahi *sumbang sih* marang *khasanah* panliten sastra jawa mligine kanthi tintingan psikologi sastra.

Panliti uga sadhar yen panliten tumrap novel *Nalika Rembulan Panglong* anggitane Tiwiek SA iki adoh saka kasampurnan, mula panliti mbutuhake kritik lan saran kanggo njangkepi lan mbangun panliten iki supaya bisa dadi panliten kang luwih apik. Matur sembah nuwun.

KAPUSTAKAN

- Arikunto, Suharsini. 2006. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik (Edisi Revisi VI)*. Jakarta: PT Asdi Mahastya.
- Berry, Ruth. 2001. *Freud: Seri Siapa Dia? (Terjemahan dalam bahasa Indonesia oleh Ida Syafirda)* Jakarta: PT Gelora Aksara Pratama.
- Endraswara, Suwardi. 2008. *Metode Penelitian Sastra: Epistemologi, Model, Teori, dan Aplikasi*. Yogyakarta: Media Pressindo.
- Endraswara, Suwardi. 2011. *Metode Penelitian Sastra*. Yogyakarta: CAPS.
- Hardjana, Andre. 1991. *Kritik Sastra: Sebuah Pengantar*. Jakarta: PT Gramedia.
- Kartono, Kartini. 2006. *Psikologi Wanita 1 Mengenal Gadis Remaja dan Wanita Dewasa*. Bandung: Mandar Maju.
- Luxemburg, Jan Van dkk. 1992. *Pengantar Ilmu Sastra*. Terjemahan Dick Hartoko. Jakarta: Gramedia.
- Minderop, Albertine. 2010. *Psikologi Sastra Karya Sastra, Metode, Teori, dan Contoh Kasus*. Jakarta: Yayasan Pustaka Obor Indonesia.
- Moleong, Lexy J. 2006. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: Remaja Rosada Karya.

- Nazir, Moh. 1998. *Metode Penelitian*. Jakarta: Galih Indonesia.
- Nurgiyantoro, Burhan. 2000. *Teori Pengkajian Fiksi*. Yogyakarta: Gadjah Mada University Press.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2004. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2012. *Teori, Metode, dan Teknik Penelitian Sastra*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Sudaryanto. 1993. *Metode dan Aneka Tehnik Analisis Bahasa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.
- Sunarto. 2001. *Metodologi Penelitian Ilmu-Ilmu Sosial dan Pendidikan (Pendekatan Kuantitatif dan Kualitatif)*. Surabaya: UNESA Universiy Press.
- SA, Tiwiek. 2014. *Nalika Rembulan Panglong*. Yogyakarta: Elmatara
- Wahyuningtyas, Sri dan Wijaya Heru. 2001. *Sastra: Teori dan Implementasi*. Surakarta: Yuma Pustaka
- Wellek, Rene dan Austin Werren. 1990. *Teori Kesusastraan*. Jakarta: PT Gramedia.

